

**HOW IS THE SIGNIFICANCE OF AN EXPRESSION OBTAINED?
WITTGENSTEIN'S APPROACH, IN CONTRAST TO COMMON AND
PHILOSOPHICAL THINKING INTUITIONS AND REPRESENTATIONS**

Adriana-Claudia Cîteia, Assist. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: Wittgenstein rejects the psychologism of meaning. Language is not embedded in a fixed structure, but in human ways of living. The philosophical conception of meaning is linked with human actions. All explanations take place within some context. This involves a description of a language-game in which an action is linked with a context and a constancy in meaning. We must understand how a particular language-game is played, the regularity in human action, the connection between doing and meaning. When Wittgenstein uses a word he is interested if we can establish the rules of a language-game: how a word is used, not how the word is fixed in a language theory.

If rules and regularity in action constitute language-games, therefore understanding a language-game is a mastery of a technique. Understanding consists in knowing how, and the description of knowing how is the explanation of meaning. To understand a language-game is to understand a form of life.

Keywords: language, meaning, game, form of life.

Semnificația ocupă un loc central în *Lecțiile* lui Wittgenstein, loc explicabil dată fiind convingerea sa că problemele filosofice își au originea în limbaj. În paragrafele 11, 12, 24-29 din *Lecții*, Wittgenstein prezintă alternativa la concepția referențială de inspirație augustiniană: semnificația nu este dată de relația asociativă între un cuvânt și un obiect, ci de utilizarea acestuia conform unei convenții¹. Semnificația decurge natural din utilizarea unui cuvânt sau a unei expresii în diferite contexte de viață. Învățăm semnificația unei expresii, învățând cum să o folosim. Un exemplu edificator în acest sens este cel al jocului de șah: învățăm să jucăm șah, nu asociind piesele cu obiecte, ci învățând regulile după care ele se mișcă pe tablă.

¹ Wittgenstein's *Lecturers*, Cambridge 1932-1935 from the notes of Alice Ambrose and M. MacDonald, ed. Alice Ambrose, Oxford, Blackwell, 1979, 3, 30.

Semnificația unei expresii este dată de folosirea adecvată a acesteia în cadrul unor contexte sau practici date. Ea poate fi înțeleasă ca sumă a diverselor utilizări sociale. Așadar, capacitatea expresiilor de a avea o semnificație nu este o stare, ci un mod de utilizare.

În paragraful 11 al *Lecțiilor* Wittgenstein alege ca exemplu o propoziție eliptică: „Cartea”. Autorul menționează că

„este înșelător să se presupună că expresia „cartea” este o prescurtare pentru ceva mai lung care s-ar putea afla în mintea cuiva atunci când ea este înțeleasă”.

Utilizarea formelor eliptice într-un joc de limbaj este înțeleasă corect de toți practicanții aceluși joc de limbaj, distincția dintre diferitele semnificații posibile fiind dată de contextul în care este rostit enunțul. Așadar, semnificația unei expresii este dată de utilizarea ei *in situ*.

Imaginea mentală a unui lucru, vizualizarea lui nu indică felul în care trebuie înțeles corect acel lucru. Wittgenstein recuză teoria unei conexiuni între ceea ce se întâmplă în mintea vorbitorului atunci când aude și înțelege un cuvânt și utilizarea cuvântului respectiv, ipoteza că înțelegerea unui limbaj este o stare a minții ca sursă a abilității de a folosi corect un cuvânt sau o expresie, fiind eronată. Abilitatea umană de a folosi limbajul nu poate fi redusă la o schemă mintală fixă. Wittgenstein nu neagă că folosim uneori imagini și le utilizăm pentru a identifica lucruri, ci că referirea la imagini ar putea constitui fundamentul înțelegerii limbii, pentru că aceasta ar presupune deja tipul de înțelegere pe care trebuie să îl explice. De exemplu, privesc un obiect și mă gândesc să spun că obiectul este rotund. În acest caz explicația mentalistă spune că îmi amintesc imaginea pe care o am despre sferă, o suprapun sau o compar cu obiectul pe care îl privesc și concluzionez că sunt sau nu la fel. Problema este, însă, cum fac acest lucru. Trebuie să îmi amintesc forma sferei și să o deosebesc de alte corpuri geometrice, adică să o recunosc, ori tocmai această recunoaștere este lucrul pe care doream să îl explic. Wittgenstein atrage atenția în paragraful 28 din *Lecții* că există termeni pentru care acest tip de identificare nu funcționează:

„să examinăm gramatica termenilor etici și a unor asemenea termeni precum „Dumnezeu”, „suflet”, „minte”, „concret”, „abstract”. Una dintre dificultățile principale este aceea că noi luăm un substantiv drept ceva ce corespunde unui lucru”.

Wittgenstein revine asupra ideii că dacă nu ne raportăm la situații reale, concrete, propozițiile sunt vagi. Semnificația unei expresii este rezultatul comunicării interumane.

În paragraful 12 al *Lecțiilor* este semnalată situația în care criteriile de semnificație nu există:

„în general, propozițiile pe care suntem tentați să le rostim, survin în situații practice. Dar există și un mod diferit în care suntem tentați să rostim propoziții. Asta se întâmplă când ne uităm la limbaj, ne îndreptăm în mod conștient atenția asupra lui. Și atunci alcătuim propoziții despre care spunem că și ele trebuie să aibă sens”.

Așadar, există și posibilitatea în care formăm propoziții apoi ne întrebăm ce pot să însemne ele și constatăm că nu avem criterii de semnificație pentru asta. Exemplul oferit de Wittgenstein este cel al timpului, substantiv înșelător, care necesită stabilirea regulilor jocului de limbaj, înainte de a-l utiliza. Dificultățile filosofice apar când nu folosim limbajul în mod practic, ci îl extindem și ne uităm la el. Wittgenstein semnaleză un pericol filosofic: în loc să se concentreze asupra utilizării cotidiene a cuvintelor, școlile filosofice se concentrează asupra limbajului rupt din context, construind astfel teorii. Wittgenstein propune un exercițiu de imaginație filosofică pentru a vedea cum putem folosi o expresie în contexte reale, în contrast cu modul în care filosofii propun concepte (un exemplu în acest sens fiind conceptul de timp).

Prin urmare, a înțelege o limbă înseamnă a înțelege un mod de viață. Înțelegerea ei presupune o muncă de antropolog, deoarece semnificația face parte dintr-un context însoțitor al limbajului.

În paragraful 24 al *Lecțiilor* se discută rolul verificării unei propoziții ca modalitate ajutătoare de a determina semnificația acesteia. *A determina* semnificația se referă la criteriile de verificare, iar *a fi semnificația* se referă la regulile jocului de limbaj. Intenția lui Wittgenstein a fost probabil aceea de a semnala că semnificația unei expresii, determinată de criteriile de verificare nu echivalează cu excluderea din domeniul înzestrării cu sens a enunțurilor a căror veridicitate sau falsitate nu e determinabilă prin metodele fizicii, ci echivalează cu a te întreba asupra altor procedee care pot determina adevărul sau falsul unor enunțuri. Wittgenstein dorește, probabil să spună că nu există nici o modalitate axiomatică de a stabili că o expresie are doar o semnificație corectă, ci ea trebuie legată de practicile unei comunități de vorbitori.

Semnificația depinde de existența unei convenții de utilizare, neimpuse din exterior:

„a cunoaște semnificația înseamnă a cunoaște folosirea” (paragraful 25 din *Lecții*).

Wittgenstein îi pune pe ascultătorii (cititorii) săi în situația de a reflecta asupra implicațiilor modului în care folosesc limbajul. Expresiile au semnificație atunci când sunt folosite în diferite contexte, și nu are sens să ne întrebăm care este semnificația lor independent de contextele reale.

Semnificația expresiilor este dată de activitățile umane, guvernate de reguli convenite și acceptate, în cadrul cărora termenii sunt folosiți într-un anume fel². Jocul (jocurile) de limbaj sunt profund legate de anumite forme de viață. Jocurile de limbaj relevă similitudini și diferențe, dar mai ales diversitatea, acolo unde există pericolul orientării spre unitatea de semnificație.

Pentru a învăța un cuvânt, ostensiv sau printr-o altă modalitate trebuie să învăț, în același timp, cum să îl folosesc, adică în ce joc de limbaj pot să îl plasez. Într-un joc de limbaj, folosirea unei expresii indică o situație de viață.

În paragraful 26 Wittgenstein reia discuția asupra regulilor de folosire ale cuvintelor și atrage atenția asupra faptului că, dacă semnificația unui cuvânt este determinată de regulile pentru folosirea lui, *semnificația nu este lista regulilor de folosire*. Autorul combate astfel esențialismul platonice, conform căruia regulile care guvernează limbajul trebuie să aibă o structură ideală, să fie riguroase și să acopere toate cazurile posibile³. De asemenea, respinge în paragraful al doilea și al treilea din „Caietul galben” referențialismul augustinian ca singură modalitate de a indica semnificația: *„definiția ostensivă este doar o regulă pentru folosirea unui cuvânt. Iar o singură regulă nu este suficientă pentru a reda semnificația”*.

Wittgenstein demonstrează prin exemple că semnificația nu se reduce la conexiunea dintre un cuvânt și un lucru, pentru că această conexiune nu conține întreaga folosire a unui cuvânt.

Cuvântul *semnificație* este folosit greșit, dacă e folosit exclusiv pentru a stabili o corespondență între un cuvânt și un lucru, deoarece apare astfel confuzia între semnificația numelui și purtătorul numelui:

„am remarcat că suntem înclinați să vedem limbajul nostru drept mult mai simplu decât este. Vezi Augustin care a spus că a învățat latina învățând numele lucrurilor. În mod sigur el a învățat și asemenea cuvinte ca „nu”, „sau”, etc.”

Omul care face parte dintr-o comunitate cu un anumit mod de viață învață să folosească cuvintele nu raportându-se la o semnificație exterioară, preexistentă folosirii acestora, ci prin raportare la situații particulare de viață. Expresiile capătă semnificație prin rolul pe care îl joacă în contexte determinate de viață și nu prin raportarea la anumite modele, arhetipuri. Nu putem presupune că o expresie care are o anumită semnificație pentru noi ar avea aceeași semnificație și într-o comunitate amazoniană sau australiană, în virtutea unei

² M. Shabbir Ahsen, “Wittgenstein on meaning and understanding”, *Al-Hikmat*, 27, 2007, p. 95-109.

³ *The Cambridge Companion to Wittgenstein*, Cambridge University Press, 1996, p. 37.

reguli generale de utilizare a acelei expresii. Practica limbajului nostru e diferită de practica limbajului din comunitățile respective pentru că modurile de viață diferă.

„Wittgenstein atrage atenția asupra faptului că folosirea expresiilor unei limbi nu ne este dată nemijlocit, ci prin îndreptarea privirii asupra unor situații de viață care ne pot ajuta să vedem lucrurile așa cum sunt. Este esențial să vedem cum sunt folosite cuvintele și expresiile într-o varietate de jocuri de limbaj familiare sau imaginate”⁴.

O intuiție care a stat la baza unor elaborări filosofice este că semnificația unei expresii complexe este dată de semnificația cuvintelor componente⁵, intuiție infirmată de observația că pot fi făcute combinații de cuvinte care au semnificație fiecare în parte, dar rezultatul este un non-sens, propoziția neavând o folosire în limbajul nostru⁶.

Imaginarea rolurilor diferite pe care le au expresiile limbajului în contexte diferite ne ajută să ne împotrivim tentației de a înțelege o expresie exclusiv în relația cu ceea ce se petrece în noi când o rostim sau auzim, și nu cu o multitudine de contexte din trecut și prezent⁷. Modul cum primesc semnificație expresiile limbajului este ușor de înțeles dacă apelăm la jocurile de limbaj, care ne ajută să vedem deosebiriile dintre situațiile în care o expresie a limbajului funcționează sau nu. Wittgenstein atrage atenția asupra importanței circumstanțelor în care folosim anumite expresii, tonalității, gesturilor însoțitoare.

Wittgenstein nu identifică, însă, semnificația cu utilizarea. Există și expresii care au utilizare, dar nu au sens (de exemplu *abracadabra*, din practicile magice) sau cazuri în care două expresii au aceeași semnificație, dar nu și aceeași utilizare (*cop-policeman*). Wittgenstein nu construiește o regulă instrumentalistă a semnificației, conform căreia semnificația unei expresii s-ar găsi în efectele sale, ci propune un alt mod de a înțelege semnificația, ca o consecință naturală a unor contexte de utilizare, a unui mod de viață.

BIBLIOGRAFIE:

Glock, Hans-Johann, *A Wittgenstein Dictionary*, Blackwell Publishers Inc., 1996

Flonta, Mircea, *Cum recunoaștem pasărea Minervei*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998,

⁴ Mircea Flonta, *Cum recunoaștem pasărea Minervei*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, p. 186.

⁵ Hans-Johann Glock, *A Wittgenstein Dictionary*, Blackwell Publishers Inc., 1996, p.376-378.

⁶ De exemplu, propoziția “Soba are dureri”; Mircea Flonta, *Gânditorul singuratic: critica și practica filosofiei la Ludwig Wittgenstein*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 274.

⁷ *Ibidem*, p. 276.

Flonta, Mircea, *Gânditorul singuratic: critica și practica filosofiei la Ludwig Wittgenstein*, Editura Humanitas, București, 2008.

The Cambridge Companion to Wittgenstein, Cambridge University Press, 1996

Wittgenstein's *Lecturers*, Cambridge 1932-1935 from the notes of Alice Ambrose and M. MacDonald, ed. Alice Ambrose, Oxford, Blackwell, 1979,

Ahsen, M., Shabir, "Wittgenstein on meaning and understanding", *Al- Hikmat*, 27, 2007.

